

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ЯКІ ПОСЯГАЮТЬ НА ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ

БОГОНЮК Галина Іванівна - аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ

Определяются особенности квалификации преступлений, посягающих на порядок исполнения судебного решения; анализируются стадии совершения соответствующих преступлений; рассматриваются случаи квалификации рассматриваемых посягательств, совершенных в соучастии, а также со специальным субъектом.

Ключові слова: кваліфікація, невиконання судового рішення, стадії вчинення злочину, співучасть у злочинах.

Постановка проблеми

У кримінальному законодавстві України правила кримінально-правової кваліфікації жодним чином не регламентовані. Судова практика частково заповнює відсутність законодавчого регулювання та незакінченість теоретичних концепцій, формулюючи ті чи інші правила проведення кваліфікації відповідних посягань, однак вони не завжди мають стабільний та однакостайний характер [1, с. 6]. Не випадково, чи не кожна постанова Пленуму Верховного Суду України, з питань застосування норм про відповідальність за злочини, починається з твердженням того, що в слідчо-прокурорській та судовій практиці мають місце помилки при проведенні кримінально-правової кваліфікації [2, с. 412]. Тому необхідність з'ясування дискусійних питань кваліфікації злочинів, які посягають на порядок виконання судового рішення обумовлена тим, що від їх вирішення залежатиме однозначність та обґрунтованість правозасто-

совної практики в частині кваліфікації аналізованих злочинів.

Стан дослідження

На сьогодні немає безсумнівних здобутків у вирішенні питань кваліфікації злочинів, які посягають на порядок виконання судового рішення. Разом із тим одні науковці аналізували питання кваліфікації ухилення від відбування покарання у вигляді обмеження волі [3], інші – незаконних дій щодо майна, на яке накладено арешт, заставленого майна або майна, яке описане чи підлягає конфіскації [4]. Також ця проблема частково розглядалась у дисертаційному дослідженні В. А. Головчук [5].

Проте у кримінально-правовій літературі не визначалися стадії вчинення злочинів, які посягають на порядок виконання судового рішення; не аналізувалася проблема кваліфікації відповідних посягань, вчинених у співучасті, а також зі спеціальним суб'єктом.

Тому основними завданнями цієї статті є визначення стадій вчинення злочинів, які посягають на порядок виконання судового рішення, а також вирішення питань кримінально-правової кваліфікації щодо співучасті у відповідних злочинах.

Виклад основних положень

Теорія кримінального права та правозастосовна практика не виробили конкретних правил застосування положень Осо-

бливої частини КК України щодо злочинів, які посягають на порядок виконання судового рішення. У свою чергу, до питань, які неоднозначно вирішуються у кримінально-правовій літературі та у правозастосовній діяльності, що стосуються кримінально-правової кваліфікації відповідних злочинів, слід віднести такі, зокрема, щодо:

1) визначення стадій вчинення злочинів, які посягають на порядок виконання судового рішення;

2) співучасті у відповідних злочинах.

Першим питанням, яке потребує з'ясування, є визначення стадій вчинення злочинів, які посягають на порядок виконання судового рішення. За таких умов необхідно з'ясувати, чи можливі готування і замах на вчинення злочинів, які посягають на порядок виконання судового рішення. Загальновідомо, що готування можливе стосовно будь-якого злочину, який вчиняється з прямим умислом. Аналіз статей, які передбачають кримінальну відповідальність за виконання судового рішення (ст. ст. 382, 388, 389, 390 КК України) засвідчує, що відповідні посягання вчиняються з прямим умислом. Отже, це є свідченням того, що готування до невиконання судового рішення є кримінально-караним. Однак, у ч. 2 ст. 14 КК України вказується, що готування до злочину невеликої тяжкості не тягне за собою кримінальної відповідальності. Слід зазначити, що за ступенем суспільної небезпеки такі посягання як незаконні дії щодо майна, на яке накладено арешт, заставленого майна або майна, яке описано чи підлягає конфіскації (ч. 1 ст. 388 КК України), ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі (ст. 389 КК України), а також ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі (ч. 2 ст. 390 КК України) є злочинами невеликої тяжкості. Отже, за готування до вищевказаних суспільно небезпечних дій не передбачена кримінальна відповідальність. Така позиція є цілком виправданою, оскільки порівняно незначна цінність об'єкта веде до того, що підготовчі дії до посягання на нього не є суспільно небезпечними.

Принагідно зазначимо, що під час аналізу судової практики про злочини, які по-

сягають на порядок виконання судового рішення, не було знайдено жодного вироку, де б містилось посилання на ст. 14 «Готування до злочину» КК України. Порівняно нечасте притягнення до кримінальної відповідальності за готування до злочину зумовлено різними причинами. По-перше, це пояснюється високою латентністю таких посягань, а також невеликим ступенем їх суспільної небезпеки, внаслідок чого застосовується звільнення від кримінальної відповідальності. По-друге, готування навіть у тих випадках, коли воно свідчить про наявність у суб'єкта умислу, все ж таки ще не свідчить про непохитну рішучість суб'єкта вчинити злочин. Теоретично можна припустити готування до злочину з формальним складом, але практично такі випадки просто не трапляються через значну складність їх доказування.

Для готування характерним є повна відсутність дій, які описані у диспозиції статті Особливої частини, а тим більше суспільно небезпечних наслідків. Для прикладу, громадянин Д. з метою приховування майна, яке підлягає конфіскації, вмовив свого товариша К. ініціювати пожежу, у якій нібито знищилось все майно. Як винагороду у сприянні в укріпті майна, яке підлягає конфіскації, Д. запропонував К. п'ять тисяч гривень. Відповідно К. прийняв пропозицію Д. У даному випадку, Д. виступає підбурювачем та організатором злочину, передбаченого ч. 2 ст. 388 КК України. Отримання згоди на участь у вчиненні відповідного злочину від громадянина К, який повинен виступати як пособник чи виконавець, свідчить, що підбурювальна та організаторська діяльність розпочалася, а скоєне кваліфікується як готування до злочину (ч. 1 ст. 14 – ч. 2 ст. 388 КК України). Натомість, згода на участь у злочині, передбаченому ч. 2 ст. 388 КК України, яка дана громадянином К, не підкріплена іншими активними діями, свідчить лише про виявлення умислу на вчинення суспільно небезпечного діяння. Тому такі дії не можуть кваліфікуватися як готування до вчинення злочину.

У подальшому необхідно з'ясувати, чи настає відповідальність за замах на вчи-

нення злочинів, які посягають на порядок виконання судового рішення. В. О. Навроцький вказує, що існує ряд суспільно небезпечних діянь, при вчиненні яких відповідальність за замах не настає. Такі злочини у зв'язку з особливостями конструкції їх складу взагалі не можуть мати стадії замаху (діяння винних або не є кримінально караними, або ж становлять собою закінчений злочин, деякі з них вчиняються лише з непрямим умислом). Окрім того, вищевказаний автор зазначає, що замах неможливий на ті злочини з формальним складом, об'єктивна сторона яких включає лише одну обов'язкову дію або бездіяльність. Якщо така дія ще не почала виконуватися, то має місце лише готування до злочину, однак коли ж вона виконана, то у такому випадку мова йде про закінчений злочин [2, с. 126]. Слід зазначити, що переважна більшість злочинів, які посягають на порядок виконання судового рішення, є злочинами з формальним складом, об'єктивна сторона яких включає лише одне обов'язкове діяння. Виняток становить злочин, передбачений ч. 3 ст. 382 КК України, який є злочином з матеріальним складом. Нагадаємо, що для складу зазначеного злочину необхідно настання суспільно небезпечних наслідків та встановлення причинного зв'язку між ними та діянням. Розглядуваний злочин вважається закінченим з моменту заподіяння істотної шкоди. Окрім того, В. А. Головчук пропонує ч. 1 і ч. 2 ст. 388 КК України відносити до злочинів з формально-матеріальним складом. Як аргумент автор наводить, що під час опису об'єктивної сторони злочину використовується термін «розтрата», яким позначається також одна з форм розкрадань, яке традиційно (крім розбою) вважається діянням з матеріальним складом [5, с. 115].

У кримінально-правовій літературі не існує єдності позицій щодо визнання можливості замаху на злочини з формальним складом у тих випадках, коли вони вчиняються шляхом бездіяльності. З цього приводу можна виділити два підходи. Зокрема, представники першого відзначають, що поведінка суб'єкта до моменту вчинення злочину шляхом бездіяльності

не має кримінально правового значення, а після його вчинення набуває значення закінченого злочину (як приклад, наводять, невиконання судового рішення) [6, с.141]. Натомість, представники другого підходу вважають, що замах можливий щодо відповідних злочинів, однак у злочині, який виконується шляхом бездіяльності, замах виражається знову ж таки лише у дії [7, с. 8]. Видається, остання позиція є більш обґрунтованою, оскільки злочинна бездіяльність полягає не лише в пасивній поведінці, але й невиконанні конкретної дії, яку особа повинна вчинити, тобто в активній поведінці. Найбільш змістовні і чіткі думки з приводу даного питання висловлює В. О. Навроцький. Зокрема, цей науковець зазначає, що «без встановлення того, виконувала чи не виконувала особа відповідну дію, неможливо встановити і те, чи має місце злочинна бездіяльність – невиконання покладеного обов'язку. Моментом невиконання обов'язку – бездіяльністю – пов'язується не сам факт наявності чи відсутності об'єктивної сторони злочину, а момент його закінчення» [2, с. 127]. Тому автор вважає помилковою тезу про те, що вся діяльність особи до моменту, коли вона зобов'язана була діяти, є, з точки зору, кримінального права, байдужою. Вчинення дії, спрямованої на те, щоб ухилитися від очікуваної поведінки, є реалізацією злочинного наміру і початком виконання об'єктивної сторони певного злочину (це очевидно щодо посягань, які виражаються в ухиленні від виконання покладеного обов'язку, коли акту бездіяльності передують відповідні активні дії [2, с. 127]. Окрім того, видається, що замах у злочинах з формальним складом, які вчиняються шляхом бездіяльності, є неможливим, якщо таке діяння є одномоментним, тобто таким – початок якого є одночасно його закінченням (таке діяння за жодних обставин не може бути тривалим).

Наступним питанням, яке потребує розгляду, є кваліфікація злочинів, які посягають на порядок виконання судового рішення, вчинених у співучасті. Відповідно до ст. 26 КК України співучастю визнається умисна спільна участь декількох суб'єктів

злочину у вчиненні умисного злочину. Отже, для наявності співучасті у злочині має брати участь щонайменше два суб'єкти злочину, тобто фізичних осудних осіб, які вчинили злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Відзначимо, що нормами Особливої частини не регламентується кримінальна відповідальність за злочини, які посягають на порядок виконання судового рішення, вчинені у співучасті. Тобто склади злочинів описані, виходячи з того, що вони вчинені однією особою, яка власними діями виконує об'єктивну сторону посягання. Однак такий стан речей не виключає вчинення невиконання судового рішення у співучасті. Для прикладу, Іванов, будучи засудженим до покарання у виді обмеження волі, з відбуванням покарання у кримінально-виконавчий установі відкритого типу, звернувся до начальника з заявою про дозвіл його короткочасного виїзду за межі виправного центру. Підставою для такого звернення стало направлення, яке підробив друг Іванова, про необхідність проходження стаціонарного лікування у терапевтичному відділенні лікарні. У зв'язку з цим Іванову було дозволено короткочасний виїзд за межі виправного центру для проходження стаціонарного лікування. Згодом була здійснена перевірка наявності засуджених до обмеження волі в місцях проходження лікування, в ході якої було виявлено відсутність Іванова. Окрім того, у визначений термін не повернувся, від подальшого відбування покарання умисно ухилявся.

Кваліфікація дій особи, які сприяли у вчиненні відповідних злочинів, не викликає труднощів, оскільки такі дії отримують кримінально-правову оцінку як пособництво в ухиленні від відбування покарання у виді обмеження волі, а також підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів (ч. 5 ст. 27 — ч. 2 ст. 390; ч. 1 ст. 358 КК України).

Особливо багато питань виникає, коли здійснюється кваліфікація злочинів зі спеціальним суб'єктом, вчинених у співучасті. Безумовно, співучасть, у тому числі зі спеціальним суб'єктом, надає злочину більшої

суспільної небезпеки, оскільки об'єднання зусиль двох і більше осіб полегшує досягнення злочинного результату, приховування злочину, а також збільшує можливість уникнення винними кримінальної відповідальності. Специфіка злочинів зі спеціальним суб'єктом полягає у тому, що їх можуть вчинити лише ті особи, що наділені ознаками спеціального суб'єкта. У теорії кримінального права не існує одностайної позиції з приводу того, хто може бути співучасником у відповідних посяганнях, а конкретніше – чи можуть ними виступати особи, які не мають ознак спеціального суб'єкта. Існує три підходи вирішення цієї проблеми. Перший полягає в проголошенні недопустимості такої співучасті, виходячи з того, що це приведе до безмежного розширення кола осіб, які підлягають кримінальній відповідальності, підірве в самій основі ідею виділення самостійних складів злочинів з спеціальним суб'єктом [8, с. 16]. Другий допускає співучасть у формі співвиконавства (проста співучасть) у злочині із спеціальним суб'єктом осіб, які не мають додаткових ознак такого суб'єкта. Кваліфікація дій всіх осіб, які виконували злочин, пропонують здійснювати за Особливою частиною КК України, яка встановлює відповідальність за злочин зі спеціальним суб'єктом, без посилань на Загальну частину [9, с. 227-228]. Натомість, третій зводиться до того, що співвиконавство осіб, які не мають ознак спеціального суб'єкта, є неможливе у злочинах, які можуть бути вчинені лише певною особою. Зокрема, вказується, що якщо складом злочину передбачено спеціальний суб'єкт, то особи, які не є такими, визнаються не співвиконавцями, а іншими співучасниками, незалежно від фактичного виконання об'єктивної сторони (складна співучасть). У таких випадках такі дії отримують кваліфікацію за ст. 27 як підбурювальні, організаторські або пособницькі дії, та відповідною статтею Особливої частини КК України [10, с. 121].

Видається, підхід щодо невизнання співучасті у злочинах із спеціальним суб'єктом, є недостатньо переконливим. Обґрунтовану критику такого підходу дає В.В.Устименко, який відзначає, що, по-

перше, кримінальне законодавство не містить прямої заборони співучасті у злочинах зі спеціальним суб'єктом, положення КК про співучасть поширюються на всі діяння, вказані в Особливій частині, а зокрема, і вчинювані спеціальним суб'єктом, по-друге, практика визнає можливість такої співучасті [11, с. 32-33].

Що стосується співучасті у формі співвиконавства у злочині зі спеціальним суб'єктом осіб, які не мають додаткових ознак такого суб'єкта, то відзначимо, що вказаний підхід загалом є допустимим за умови, якщо загальний суб'єкт виконує іншу частину об'єктивної сторони, ту, для виконання якої не вимагається наявності ознак спеціального суб'єкта. Наприклад, при вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 365 «Перевищення влади або службових повноважень» службова особа «залучила» сторонніх осіб (друзів, родичів) для вчинення насильницьких дій щодо потерпілого. Об'єктивна сторона даного злочину має складний характер, і дії, які становлять зміст об'єктивної сторони цього злочину, можуть бути вчинені спеціальним суб'єктом у поєднанні із загальним.

Однак, видається, вчинення злочину, передбаченого ч. 2, 3 ст. 382 КК України, а саме – умисне невиконання вироку, рішення, ухвали, постанови суду, що набрали законної сили, або перешкоджання їх виконанню, вчиненого службовою особою, неможливе у співвиконавстві з загальним суб'єктом, оскільки об'єктивна сторона відповідного злочину складається лише з одного діяння. Наприклад, згідно з ч. 4 ст. 202 КПК України особа звільняється з-під варти після внесення застави, визначеної слідчим суддею. Після отримання та перевірки документа, що підтверджує внесення застави, уповноважена службова особа місця ув'язнення, під вартою в якому знаходиться обвинувачений, негайно здійснює розпорядження про його звільнення з-під варти та повідомляє про слідчого, прокурора та слідчого суддю. Невиконання цієї вимоги службовою особою утворює склад злочину, що розглядається. Отже, співвиконавцем злочину, передбаченого ч. 2, 3 ст. 382 КК України, не може бути загаль-

ний суб'єкт, оскільки лише спеціальний суб'єкт уповноважений здійснити перевірку документів, що підтверджують внесення застави та звільнити обвинуваченого з-під варти. Звідси випливає, що об'єктивну сторону невиконання судового рішення (ч. 2 ст. 382 КК України) може виконати лише спеціальний суб'єкт.

Слід погодитися з третім підходом, згідно з яким співучасть у злочинах із спеціальним суб'єктом допускається, а, відповідно, посягання осіб, не наділених ознаками спеціального суб'єкта, можуть кваліфікуватися за відповідними нормами Загальної (ч. 3, 4, 5 ст. 27 КК України) та Особливої частин, які встановлюють відповідальність спеціальних суб'єктів [10, с. 121]. Таким чином, виконавцем (співвиконавцем) злочину із спеціальним суб'єктом (ч. 2, 3 ст. 382 КК України) може бути лише службова особа. Натомість особи, які мають тільки ознаки загального суб'єкта, можуть лише брати участь у вчиненні злочинів як організатори, пособники або підбурювачі.

На практиці також можливі ситуації, коли фактично має місце співучасть, однак дії так званих співучасників отримують різну кримінально-правову оцінку. Так, наприклад, службова особа, перебуваючи у дружніх відносинах із особою, щодо якої винесений обвинувальний вирок приймає за проханням останнього його на роботу. При цьому службовій особі достовірно відомо, що вона приймає засудженого, позбавленого права обіймати певні посади, на таку посаду. За таких умов дії службової особи отримують окрему кримінально-правову оцінку за ч. 2 ст. 382 «Невиконання судового рішення» КК України. Натомість, дії особи, щодо якої є обвинувальний вирок суду, отримують кваліфікацію за ч. 1 ст. 389 «Ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі» КК України.

Висновки

У цілому можна констатувати, що проблеми кваліфікації злочинів, які посягають на порядок виконання судового рішення, становлять не лише теоретичний, але й практичний інтерес та потребують глибокого аналізу, оскільки існуючий стан розро-

АНОТАЦІЯ

Визначаються особливості кваліфікації злочинів, які посягають на порядок виконання судового рішення; аналізуються стадії вчинення відповідних злочинів; розглядаються випадки кваліфікації аналізованих посягань, вчинених у співучасті, а також із спеціальним суб'єктом.

SUMMARY

There are determined features of the qualification of crimes that infringe the order of a court judgement fulfillment; analyzed the degree of relevant crimes commitment; considered the cases of qualification of the analyzed offences committed in complicity, as well as wit a special subject.

блення проблеми кваліфікації відповідних посягань не можна вважати достатнім. Це пов'язано з тим, що багато рішень щодо застосування аналізованих норм мають неоднозначні оцінки та ускладнюють процес застосування кримінально-правових норм на практиці.

Література

1. Марін О.К. Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм: монографія / О. К. Марін. – К.: Атіка, 2003. – 224 с.
2. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: Навч. посібник. / В.О. Навроцький. – К.: Юрінком Інтер. – 2006. – 704 с.
3. Бринзанська О. В. Окремі проблеми кваліфікації ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та шляхи їх розв'язання / О.В. Бринзанська // Судова апеляція. – 2009. – № 2(15). – С. 46-51.
4. Лагнюк О. В. Особливості кваліфікації незаконних дій щодо майна, на яке накладено арешт, заставленого майна або майна, яке описане чи підлягає конфіскації / О. В. Лагнюк // Європейські перспективи № 1. – 2014 р. – С. 88-92.

5. Головчук В.А. Кримінально-правова охорона порядку виконання судових рішень: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / Віталій Анатолійович Головчук. – Київ. – 2012 р. – 259 с.

6. Кримінальне право України: Заг. частина: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Ю. В. Александров, В. А. Клименко. – К.: МАУП, 2004. – 328 с.

7. Ткаченко В. Кваліфікація покушений на преступление / В. Ткаченко // Советская юстиция. 1981. № 19. – С.8-12.

8. Меркушев М.В. Соучастие в преступлениях со специальным субъектом. // Ученые записки (Белорус. гос. ун-т). – Вып.34. – Минск. – 1957. – С.16-19.

9. Шарапов Р. Д. Физическое насилие в уголовном праве. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 298 с.

10. Кругликов Л.Л., Васильевский А.В. Дифференциация ответственности в уголовном праве / Л. Л. Кругликов А. В. Васильевский. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002 – 300 с.

11. Устименко В.В. Кваліфікація преступлений со специальным субъектом. – Киев: УМК ВО. – 1988. – 104 с.